

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	9
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
KOZMİK YUVARLAK	33
Yuvarlağın mükemmelliği.....	33
Yuvarlağın içindeki ikilik.....	35
İlksel yuvarlağın içindeki çiftsel ilişkiler.....	37
<i>Nesnesizler ve ilişkisiz ilişkiler</i>	37
<i>Dünyaya “çift” olarak giriş</i>	38
<i>Yuvarlağın içinde çiftin ayrılışı/</i> <i>Öteki yarısını arayan adam</i>	41
Batı Afrika “Dogon” mitolojisi.....	43
Yunan mitolojisinde dünyanın kuruluşu.....	45
Yuvarlağın içindeki karşıtlık.....	49
<i>Hayat veren kadın: Doğumun esrarı</i>	49
Kadının yuvarlaklığı: Yaratıcı bütünlük.....	50
Erkek egemenliği: Spermin gücü.....	52
<i>Hayat alan erkek: Ölümün esrarı</i>	56
İlk öldürme deneyimi: Avlanma.....	57
Hemcinsini öldüren insan.....	59
Theos - Polis - Polemos (Tanrı-şehir-savaş).....	60

YUVARLAĞIN ORTASINDA KUTSAL	63
Kutsal nedir?	63
<i>Kutsalın ikili ve belirsiz karakteri</i>	65
<i>Kutsal-profan</i>	67
<i>Karşıtların mücadelesi</i>	68
Kutsalın etrafında örgütlenme	69
<i>Kutsal - din ilişkisi</i>	71
<i>Ruh, Tin ve Tanrı kavramları</i>	74
<i>Görünenin içinde görünmeyen</i>	79
<i>Hiyerofani</i>	80
<i>Kutsal- doğa ilişkisi: Doğanın öğeleri; gök-yer-sular</i>	82
<i>Gökyüzü</i>	82
<i>Yeryüzü</i>	83
<i>Sular</i>	83
<i>Kutsalın alanları: Kutsal zaman, kutsal yemek, kutsal mekân</i>	85
<i>Kutsal zaman</i>	85
<i>Kutsal yemek</i>	86
<i>Kutsal mekân</i>	87
Kutsal ve şiddet	90
<i>Kurucu şiddet</i>	93
<i>Koruyucu şiddet</i>	95
<i>René Girard ve "mimetizm krizi"</i>	97
<i>Farklılaşma-ayrışma</i>	100
<i>İstisnai durum: Homo Sacer</i>	106
Kutsalın eşiğinde kurban	108
<i>Kurbanlık mekanizmaları</i>	108
<i>İkame kurban</i>	120
<i>Günah keçisi</i>	123
<i>Birlik adına kurban: Ötekini içine almak</i>	125
<i>Kadın kurban</i>	129
<i>Kutsal ve kurbanı yaşatanlar</i>	133
<i>Sembolik</i>	134
<i>Kanibalizm</i>	136
<i>Kan</i>	137
<i>Ayinler ve ritüeller</i>	138

Mitler.....	145
Moral değerler ve yasaklar.....	147

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOZMİK YUVARLAKTAN DİKEYLİĞE GEÇİŞ	151
Görünmeyenin içinde görünen	151
<i>Tek Tanrı</i>	154
<i>Yaratıcı yücelik: Başka öteki</i>	157
<i>Başka ötekinin çifti: Tanrı-insan</i>	161
Hiyerarşi.....	163
<i>Tarihsel zaman</i>	165
<i>Üçleme (trinité): Tez-antitez-sentez</i>	167
İnsan-Tanrı.....	167
<i>Dinden çıkış</i>	171
Hiyerarşi.....	173
Egemenlik.....	173
Fetih.....	173
Kurbanın yer deęiřtirmesi	176
<i>İlk kırılma: İnsan ekonomisi ve ikame</i>	176
<i>İkinci kırılma: Sembolięe geçiş</i>	189
<i>Üçüncü kırılma: Kendini kurban eden, şehit</i>	192
Kutsal ve kurbanda nitelik kayması	195
<i>Kutsallığın sekülerleşmesi</i>	195
<i>Laik kurbanlar</i>	201
<i>İnsan hayatının kutsallaşması</i>	203
DİZİN	207

KOZMİK YUVARLAKTAN DİKEYLİĞE GEÇİŞ

Görünmeyen içinde görünen

Arkaik toplumlarda, her şeyin kozmosun bir parçası olduğunu ve dinselğin temel işlevinin de bu bütünlüğü bozmadan, kımıltısızlığı korumak ve geçmişi yinelemek olduğunu daha önceki bölümlerde açıklamıştık. Bu kozmik evrende, *görünen* ile *görünmeyen* birbiri içinde varolabildikleri gibi, *görünmeyen* (ruhlar, tinler ve hatta tanrılar), farklı şekillerde kendini gösterebilir; *görünmeyen* bir içkinlik, varolan her nesne ve canlı da ifadesini bulabilen bir güçtür. Başka bir deyişle, her görünen fiziki varlığın metafizik bir anlamı da vardır. İnsanoğlu da, bu çerçevede içinde dünyayı ve kendisini tanımlar. Ancak bu aşkınlığın olmadığı anlamına gelmez; insan evrenle düşünsel bir ilişki kurar. Bu evrene her şey kararlaştırıldıktan sonra geldiğine inanan arkaik insan, kendinden öncekilerin ruhunu taşıyarak, bu düzeni korumak ve kendinden sonrakilere de bunu aynen aktarmak sorumluluğunu taşır. Bu varolma biçimi ise, *görünmeyene* ilişkin entelektüel bir yaklaşım ve yatırım anlamına gelir.

Öte yandan, ateşi bulan ve alet kullanmayı bilen *homo sapiens*, çok uzun bir zamandır doğanın belirlediği koşulların dışında yaşamayı öğrenmiştir. İnsanoğlunun kendi koşulları ve varoluş nedenleri üzerine düşünmesi, bu dünyadaki yaşama koşullarını değiştirmeye yönelik bir çabanın da göstergesidir.

Bu anlamda, *dışsal koşullara* tamamen baş eğmiş ve o koşullara uymak zorunluluğuyla belirlenmiş bir toplum yoktur. İnsan, bir yandan çevresini hakimiyeti altına almaya çalışırken, diğer yandan kendisini fiziki koşullarının ötesine taşıyabilen bir canlıdır. Basile de Césarée'nin (MS 329-379) işaret ettiği gibi "insan tanrılaşma istidadını almış hayvandır";¹ bu bağlam içinde, *görünenleri* hakimiyeti altına almayı başarabilen insanın, *görünmeyene* ilişkin yaklaşımı da, kaçınılmaz olarak değişikliğe uğrar. Bu dönüşüm ise bazı din tarihçilerine ve filozoflara göre, tarihin belirli bir zamanına tekabül eder.

Karl Jaspers, *The Origin and Goal of History*² adlı kitabında, MÖ 800-200 yılları arasında, birbirinden bağımsız ve habersiz, Antik Yunan'dan, Ortadoğu, Hindistan ve Çin'e kadar uzanan bir hat içinde, insan düşüncesi ve tinselliğinin büyük değişimlere uğradığını ve bu değişimlerin doğurduğu felsefi ve dinî sonuçların, bugünkü uygarlığımızın temellerini oluşturduğunu ileri sürer ve bu dönemi "eksenler dönemi" olarak tanımlar. Dinî ve ahlaki değerler alanında radikal değişimlerin bu dönemde gerçekleştiğine dikkat çeken Jaspers'e göre, bu süre içinde ortaya çıkan yeni dinsel akımların ortak noktaları, bir anlam arayışı ve evrenselliğe yönelik bir düşünce sisteminin ortaya çıkışıdır. Jaspers, felsefenin de bir düşünce sistemi olarak, bu dönemde doğduğunu belirtir.

---

1 R. Debray, *Le feu...*, s. 23.

2 Karl Jaspers, *The Origin and Goal of History*, Greenword Press, 1976.

Çin’de Konfüçyus, yeni *ideal ahlak* prensiplerini ortaya atar; arkaik ata kültürü ile akıl ve bilime açılmanın ifadesini bulmaya çalışır. Hindistan’da Buddha, insanların sorunları ve acıları üzerine teoriler geliştirir. İran’da, *iyi ile kötünün temellerini*, karşıtlıkları araştıran Zoroastrizm [Zerdüştilik], yeni bir dinin habercisidir. İsrail’de İsav, kendini, *Tek bir Tanrı’nın peygamberi* olarak tanıtır ve bu yolda tüm insanlığa *evrensel bir kurtuluş* fikri sunar. Eyüb’ün hikâyesi ile birlikte, *bireysel yazgı* üzerine düşünölmeye başlanır. Böylece bu dönemde, insanın tek başına bir varlık olarak yazgısı, yaşamı ve onu çevreleyen ahlakın prensipleri sorgulandığı gibi, kozmik dünya içindeki yeri ve bilincinin anlamı, ilk kez evrensel boyutlar çerçevesinde düşünölmeye başlanır.

Özellikle Batı kültürünün en önemli ayağı olan Antik Yunan’da aynı dönemde sitenin kuruluşu ile, kişi şehir politikasının içinde, kolektifin ötesinde birey olarak yer almaya başlar. Sokrat’ın, bireysel bilince verdiği önem, yetiştirmesi Platon’un düşüncesinde daha derinleşir; bireysel sorumluluk ile kozmos, teklik ile evrensellik arasındaki uyum arayışları, Platon felsefesinde en mükemmel ifadelerini bulur.

Kısaca “Eksenler Dönemi”, insanlığın bağılı olduğu değerlerin, kozmosun anlamının, iyi ve kötünün kökenlerinin farklı biçimlerde sorgulanmaya başladığı bir döneme teka-bül eder. İnsanın bu dünya üzerindeki yeri, rolü, birey olarak işlevselliği, ilk kez *sorular* olarak ortaya çıkarlar. Yasalar ve tabuların tek başlarına yeterliliğinin sorgulanması ile birlikte, teolojik yaklaşım içerik değıştirdiğı gibi, felsefi açıdan da, sebep sonuç üstüne kurulu bir düşünce sisteminin yerleşmesine neden olur; mitlerle açıklanmayan hikâyeler, yerlerini kökenleri sorgulayan felsefeye terk ederler. Teoloji ile felsefe, insanın dünyada neden, nasıl varolduğuna ve evrensellikle ilişkin yeni analiz, inanç ve düşünce sistemleri geliştirmeye başlarlar.

Yeni dinselliğin temel prensipleri, bu “eksenler” döneminde ortaya çıkarlar ve yeni siyasi-sosyal örgütlenmenin temellerini oluştururlar. Bu aşamada kendini gösteren dinsellik, hakiki bir dünyasal aşkınlık arayışı şeklinde ifadesini bulur ve daha önceki dinselliklerden kopuktur. Burası-orası, bu dünya-öteki dünya arasındaki açılma, yücelik prensibinin öznelleşmesine, “hayat” kavramının evrenselleşmesine yol açar.

M. Gauchet’in analizine göre, dinî aktör açısından değişim ikilidir; bir yandan ötekileşme süreci azalırken, içselleştirme artar. Küçük ama çok tanrılı bir sistemden tek ama büyük bir yücelik prensibine geçiş, bu eksenler dönemiyle başlar. Öte yandan, bu süreç içinde dikkat çekici bir başka özellik ise, tanrıların büyümelerine paralel ve doğru orantılı olarak insanların da özgülleşmesidir.³

Bu yeni gelişmekte olan düşünce sistemi içinde, *görünmeyen* de yer değiştirir. Kozmik dünyanın içinde görünenlerin ardına sıkışmış olan *görünmeyen* bağımsızlaşarak, kendi başına bir öznellik kazanır. Yücelik fikri ise, kozmik dünyanın bütünselliğinden koparak, bir yaratıcı güç olarak ve başka bir dünyaya aitlikle tezahür etmeye başlar. Bu yaratıcı *görünmeyen* güç, bu kez görünürlerin içinden çıkmaz, tam tersi *görünmezliğini*, yarattığı evren ve canlılar aracılığı ile görünür kılar. Kendine ait, başka, bilinmeyen bir evrenin tezahürü olan bu “Tanrı”nın dünya ve insanlar üzerindeki haki-miyeti ise evrenseldir.

---

3 Marcel Gauchet, *Le désenchantement du monde*, Gallimard-Folio, 1985, s. 98.